

Nosyriev, O., Dedilova, T. & Tokar, I. (2022) Tourism and hospitality industry development in the Ukrainian economics strategy of post-conflict reconstruction. *Socio-Economic Problems and the State* (electronic journal), Vol. 26, no. 1, pp. 55-68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ В СТРАТЕГІЇ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Олександр НОСИРЄВ

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
вул. Курпичова, 2, м. Харків, Україна, 61002
e-mail: nosyriev.bf@khp.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4089-3336>

Тетяна ДЕДІЛОВА

Харківський національний автомобільно-дорожній університет
вул. Ярослава Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002
e-mail: dedilova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3924-979X>

Інна ТОКАР

Харківський національний автомобільно-дорожній університет
вул. Ярослава Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002
e-mail: tokar_innaiv@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5287-1751>

Article history:

Received: May, 2022
1st Revision: May, 2022
Accepted: May, 2022

JEL classification:

O18
R58

UDC:

338.48:332.145

DOI:

<https://doi.org/10.33108/sepd.2022.01.055>

Анотація: Статтю присвячено проблематиці удосконалення векторів стратегічного розвитку індустрії туризму та гостинності в умовах збройних конфліктів і пост конфліктного відновлення та оптимізація можливих заходів координації діяльності основних учасників індустрії туризму та гостинності з обґрунтуванням тенденцій розвитку галузі в умовах подальшого післявоєнного відновлення. Систематизовано негативні наслідки впливу збройних конфліктів на сферу туризму та гостинності, ідентифіковано основні перешкоди розвитку візного туризму у сучасних реаліях, досліджено стан та особливості туризму в Україні у воєнних та поствоєнних реаліях. Відзначається, що на розвиток туризму на території України негативно вплинули події ще 2014 року, які у 2022 році внаслідок ведення повномасштабних бойових дій вкрай негативно позначилися на туристичному бізнесі та функціонуванні індустрії гостинності, що відповідно вимагає розробки та вжиття антикризових заходів для успішного поствоєнного відновлення туризму в Україні. Наразі внутрішні туристичні потоки в Україні очікувано скоротяться, і причиною цього є зниження купівельної спроможності громадян внаслідок військового конфлікту й удару по економіці та соціальній сфері країни. Акцентовано увагу на тому факті, що у світі є багато країн, коли після масштабних воєнних дій швидко відновлювали та розвивали туристичну індустрію. Проаналізовано досвід післявоєнного відновлення туризму у країнах, постраждалих від війн: Хорватії, Кіпру, Грузії, Ізраїлю та запропоновано використання досвіду цих країн при відновленні галузі туризму в Україні. Саме туристична галузь та індустрія гостинності повинна стати локомотивом поствоєнного відновлення економіки України. Підкреслюється той факт, що необхідним є фундаментальне оновлення туристичного брендингу України, в основі якого полягатиме безпека та захист туристів, а також формування іміджу безпечної країни.

Ключові слова: туризм, індустрія гостинності, антикризова стратегія, регіональний розвиток, військові дії, поствоєнне відновлення, іноземний досвід.

Носирєв О. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України [Електронний ресурс] / Олександр Носирєв, Тетяна Деділова, Інна Токар // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2022. — Вип. 1 (26). — С. 55-68. — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

1. Постановка проблеми.

Війна в Україні стала величезною трагедією в житті українського народу, вплинула на світову економіку та міжнародний туристичний ринок. Потрясіння, викликані збройними конфліктами, зупинили нормальне функціонування туристичної сфери, а подекуди звели нанівець усі досягнення. Але навіть під час бойових дій туристична галузь не припинила свою діяльність. Українські готелі з початком війни у багатьох містах виступають хабами для розміщення біженців, готують гарячі обіди для українських захисників та волонтерів, надають свої приміщення під склади гуманітарної допомоги. Однак, у світі є багато прикладів, коли після масштабних конфліктів країни швидко відновлювалися та знову вітали гостей, а частка іноземних туристів тільки зростала [1].

Індустрія туризму та гостинності вважається однією з найприбутковіших і динамічних галузей світової економіки. Відповідно, наразі необхідна чітка довгострокова політика щодо виведення туризму з кризи та її сталого розвитку, заснована на комплексному системному підході до проблеми, на розумінні туризму як одного з найважливіших суб'єктів соціально-економічного перетворення.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемам державної підтримки підприємств туристичної галузі присвячено роботи багатьох українських та зарубіжних дослідників, серед яких А. Калугіна [1], А. Романова [1], А. Голод [4], В. Худавердієва, В. Мерчанський, Н. Чуйко, А. Воронкова [5], І. Смирнов та О. Любіцева [6], І. Дворська [7], К. Родак [8].

Дослідженням впливу збройних конфліктів на туристичну сферу в Україні займаються А. Парфієнко [3], який приділяв увагу аналізу міжнародних туристичних потоків в Україні, зокрема досліджував їх динаміку та просторову структуру протягом 2000-2014 рр. в контексті військово-політичної агресії та загострення українсько-російських міждержавних відносин, Г. Заячківська та А. Сікула [9], Ю. Перегуда і М. Кривоберець [10], А. Козлова [12], Н. Барвінок [14], Т. Кукліна, С. Цвілій, С. Журавльова [15], Н. Аніпко та Н. Андрусак [17], Л. Корчевська [18] й інші науковці. Особливої уваги проблеми розвитку туристичної галузі в Україні набувають в умовах воєнного стану та подальшого поствоєнного відновлення.

3. Постановка завдання.

Мета дослідження – окреслення векторів стратегічного розвитку індустрії туризму та гостинності в умовах збройних конфліктів і постконфліктного відновлення й виокремлення напрямів оптимізації можливих заходів щодо координації діяльності основних учасників індустрії туризму та гостинності в умовах подальшої післявоєнної відбудови країни.

4. Виклад основного матеріалу.

Дослідження впливу туризму на економіку держави, проведені у багатьох країнах, ви-явили приголомшливі результати. Через низький рівень імпорту та інтенсивне використання місцевих сировинних ресурсів вплив туризму на національну економіку перевищує вплив промисловості. Туризм передбачає залучення додаткових платників податків і споживачів, причому, як правило, із значною купівельною здатністю. Відвідуючи ту чи іншу країну, туристи залишають у ній певні кошти і, як й місцеві споживачі, сплачують усі податки, зокрема, податок на додану вартість та акцизний збір. Такі туристи та ті кошти, які вони витратили, сприяють сплаті інших

податків, а саме: податку на прибуток, що сплачують працівники туристичної галузі, податки, які сплачують постачальники туристичних підприємств, і, звичайно, податок на прибуток, який сплачують самі туристичні підприємства. Надходження до державного бюджету у вигляді прямих та непрямих податків можуть становити до 55 % від загального обсягу надходжень від туризму.

Але будь-які військові та політичні загострення становлять серйозну проблему для розвитку туризму. Туризм – міжнародна галузь, яка останнім часом все більше потерпає від терористичних актів і збройних конфліктів (атаки в аеропортах, готелях, громадському транспорті тощо) [1]. У випадку серйозних військово-політичних загроз індустрія туризму не може існувати доти, поки не припиняться ці безладдя. В цілому можливо виокремити наступні негативні наслідки впливу збройних конфліктів на сферу туризму та гостинності (рис. 1).

Рис. 1. Негативні наслідки впливу збройних конфліктів на сферу туризму та гостинності

Джерело: авторська розробка

COVID-2019 та військовий конфлікт 2022 року стали чинниками серйозних зменшень туристичних потоків, що, в свою чергу, спонукало до зменшення фінансових надходжень до балансу нашої країни [6; 18]. Після завершення військового конфлікту постане питання відновлення економічної діяльності на зруйнованих територіях, а також і реновація туризму.

На думку науковиці А. Романової, «саме політичне становище в країні визначає всі інші динамічні чинники. Кризи, політична нестабільність, милітаризація економіки, посилення туристичних формальностей, зміни курсу валюти – це наслідки політики, які негативно впливають на туризм та на імідж держави. Туристи не матимуть бажання їхати в країну, де відбуваються активні бойові дії, навіть якщо вони локалізовані в певному регіоні. Неспроможність держави закінчити або тримати під контролем бойові дії на її території негативно змінює імідж країни, а відсутність стратегії держави у сфері створення позитивного туристичного іміджу країни не сприяє розвитку в'їзного туризму» [1].

На сьогодні в Україні не вистачає системного дослідження особливостей формування державної політики у сфері туризму в умовах збройних конфліктів. Все це ускладнює процес прийняття управлінських рішень та оцінку економічного ефекту від вдосконалення вітчизняної туристичної індустрії. Задля відновлення туристичної та інвестиційної привабливості країни необхідно насамперед розробити дієві інструменти управління туристичною сферою в умовах збройних конфліктів [1].

Колектив науковців [5] відзначає, що «історично Україна є країною переважно внутрішнього туризму з пріоритетом санаторно-курортного лікування, включеним до туристської галузі як одна з головних підсистем. Наявність потужного санаторно-курортного комплексу, що створювався багато років на базі найбагатших унікальних природних ресурсів, та офіційне визнання здоров'я показником національної безпеки припускають, що фактор збереження здоров'я стане основним при розробці моделі розвитку внутрішнього туризму в Україні, заохочуючи розвиток в'їзного туризму. Проте аналіз проблем санаторно-курортного комплексу свідчить, що повноцінно й ефективно виконувати свої завдання він матиме змогу лише після комплексної перебудови всієї санаторно-курортної системи. Необхідно створювати інститут санаторно-курортної галузі як найважливіший стратегічний сектор внутрішнього та в'їзного туризму» [5].

Слід відзначити, що на розвиток міжнародного туризму на території України негативно вплинули події ще 2014 року. Ситуація, що виникала внаслідок тимчасової військового конфлікту на території Криму та частини Луганської та Донецької областей України та не припинені військові дії призвели до зменшення кількості як в'їзних, так і виїзних туристів, а відтак, і капіталонадходжень від діяльності туристичного сегменту економіки. Саме Автономна Республіка Крим мала значний рекреаційно-туристичний потенціал території України, а відповідно, та частина туристів, яка надавала перевагу відпочинку біля моря в Криму, змушена була обирати іншу країну для відпочинку або відмовитися від такого виду туризму. Основні перешкоди розвитку в'їзного туризму у сучасних реаліях відображено на рис. 2.

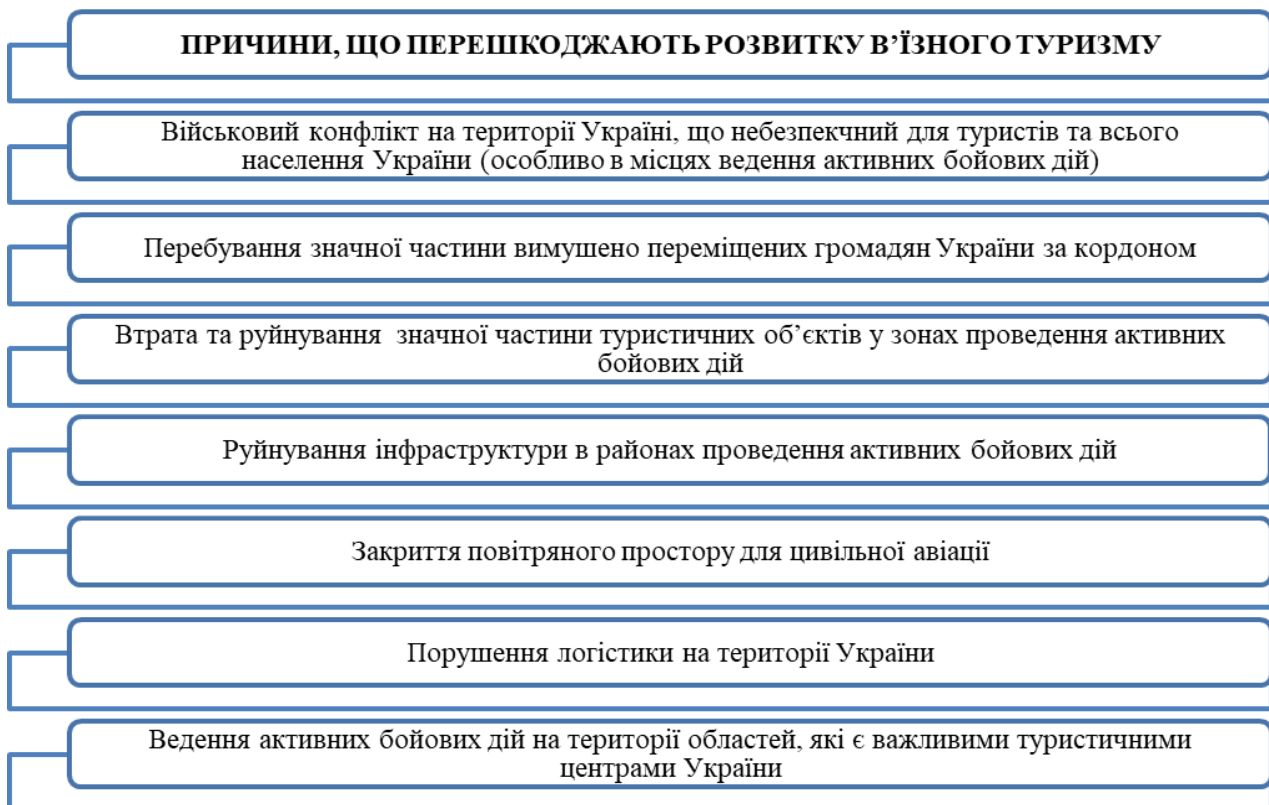

Рис. 2. Основні перешкоди розвитку в'їзного туризму у сучасних реаліях

Джерело: авторська розробка

Дослідниця К. Родак зазначає, що «з початку повномасштабної війни частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство – використовували свої автобуси для евакуації біженців, залучали зв'язки, щоб організувати закупівлю гуманітарної допомоги з-за кордону. Про відновлення основної діяльності туристичні компанії тривалий час навіть не думали. Втім, протягом останнього часу серед українців почали з'являтися запити на відпочинок: спочатку у межах Західної України, у горах, а зараз навіть з'являється зацікавленість у турах на море» [8].

Якщо внутрішній туризм, хоч і намагається ожити, але все одно є дуже обмеженим, то з турами за кордон ситуація ще складніша. По-перше, через воєнний стан в Україні повністю закрито небо, а по-друге, більшість українців цікавлять поїздки за кордон з метою евакуації, а не відпочинку. Проте ринок відпочинкових турів за кордон теж починає відновлювати своє існування. Наразі ціни на тури Україною не змінилися, але представники туристичних компаній кажуть, що через складну ситуацію з паливом, скоріш за все, будуть змушені підняти вартість таких поїздок [8].

Наявність військового конфлікту примушує багатьох вважати, що іноземці до України тепер не пойдуть ще дуже довго. Однак, як би сучасна ситуація із української галузю туризму не виглядала песимістично, у світі є багато прикладів, коли після масштабних конфліктів країни швидко відновлювалися та знову вітали гостей. Потрясіння, викликані збройними конфліктами, вносять глибокі зміни в туристичний «ландшафт» країн. Створюється нова спадщина, а постконфліктний «туризм пам'яті» з часом змішується із іншими напрямками – культурним чи морським туризмом [7].

І. Дворська [7] як один з прикладів для України наводить Хорватію. Туризм у Хорватії практично припинився в 1990-х роках під час війни. Після її закінчення розпочалась масована піар-кампанія країни та її раніше невідомих туристичних «родзинок». У Хорватії – понад тисяча островів, з яких 66 населені. Завдяки таким географічним особливостям в країну потягнулися туристи, які раніше знали тільки про грецькі острови. Хорватські пляжі почали отримувати «голубі прапори» за свою екологічність та чистоту. Про пляжні локації Хорватії почали писати в іноземних виданнях, пізніше підключилися й блогери та соціальні медіа. Країною зацікавилися великі круїзні компанії, міжнародні туроператори та мережеві готелі. Раптове зростання туризму суттєво вплинуло на хорватську економіку. Близько десяти мільйонів гостей щорічно приносять суттєві доходи та генерують близько 15% ВВП Хорватії [7].

Також І. Дворська [7] наводить у якості прикладів для України досвід Кіпру, Ізраїлю та Грузії. Шлях відновлення туризму пройшли й інші країни. Кіпр став однією з найпопулярніших локацій для туристів після міжетнічного конфлікту між грецькими та турецькими громадами. Шлях промо-туризму до Кіпру був схожим на хорватський: визначення основних туристичних переваг – масована реклама в інших державах.

Відомим є приклад Ізраїлю, який зберігає свій туристичний статус під час постійної війни із Палестиною. Туристичний бізнес Ізраїлю, здається, повністю адаптувався до постійного військового конфлікту. Кожна швидкоплинна війна, подібна до травневої в 2021 році в Газі, позбавляє Ізраїль приблизно 0,5% річного приросту економіки. Цілі галузі позбавляються доходів, і в перших рядах – туризм. За час тієї 50-денної війни в Газі – найбільш тривалішої із трьох з 2009 року – Ізраїль недорахувався кожного четвертого туриста і понад півмільярда доларів виручки. А туризм – ключова галузь економіки Ізраїлю, саме на нього припадає 5% всього експорту та 6% зайнятості. Однак, економіка країни особливо цього не відчула, тому що структура формування ВВП Ізраїлю побудована таким чином, що прибуток від однієї галузі економіки компенсує втрати від іншої [7].

Прикладом конкретної антикризової стратегії відновлення туристичної індустрії після збройного конфлікту є ситуація в Грузії. Російсько-грузинський військовий конфлікт 2008 року негативно вплинув на всі галузі економіки Грузії, особливо на сектор подорожей та туризму. Якщо проаналізувати загальний показник в'їзного туризму до Грузії у 2008 році, то в цілому кількість міжнародних відвідувачів збільшилась на 23% та становила 1,3 млн міжнародних відвідувачів, але це відбулося лише через стрімке збільшення іноземних туристичних потоків перед війною (завдяки започаткуванню стратегічного планування у сфері туризму). До конфлікту лише 2-3 відсотки населення світу чули про Грузію. Після завершення військового конфлікту в Грузії відчули шалений сплеск туризму та впізнаваності у світі [7].

Цікавими є й певні історичні ретроспективи. Наприклад, становлення туризму в післявоєнній Німеччині. Зі зростанням добробуту населення у післявоєнній Німеччині у 1960-х та включенням до складу «середнього класу» за рівнем доходів робітників високої та середньої кваліфікації, туризм все менш орієнтувався на цю соціальну групу. Адаже вони могли дозволити собі й дорожчі, індивідуальні тури. Завданням для турбізнесу стала організація якісних поїздок як усередині країни, так і закордон, за прийнятними цінами для населення з низькими доходами. Цільовою групою соціального туризму стали пенсіонери, молодь, учні тощо. Прийнятний рівень цін підтримувався за рахунок дотацій з бюджетів різних рівнів, за рахунок пакетних пропозицій групових турів та різноманітних групових та індивідуальних знижок. Робітники отримали можливість користуватися туристичними послугами на тих самих умовах, що й інші категорії туристів. Такі кроки помітно підняли ринок внутрішнього туризму. У повоєнні роки в Німеччині найбільшого успіху досягали саме ті туристичні компанії, які орієнтувалися на масовий сегмент ринку та на пакетні пропозиції [7].

Через повномасштабне російське вторгнення на територію України туроператори змушені були оголосити про тимчасове призупинення операційної діяльності на території нашої країни. З моменту закриття повітряного простору стало неможливо здійснювати пасажирські перевезення. Воєнний стан – це форс-мажорна ситуація. Згідно з пунктом 2 статті 14 ЗУ «Про туризм» («у разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходів щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, у тому числі заходів для їх евакуації з країни тимчасового перебування»), евакуація громадян має проводитись силами держави, в цьому випадку – за участі Міністерства закордонних справ України. Результатом переговорів з закордонними партнерами стало вивезення туристів до країн, що межують з Україною. До виїзду для всіх, хто потребував, консульства в цих країнах подбали про безкоштовну пролонгацію розміщення в більш бюджетних готелях, або ж надали змогу залишитись у готелях, де туристи проживали за спеціальними цінами. Дружні європейські оператори надали українським туристам безкоштовні перельоти до Німеччини та Австрії з курортів Єгипту. Більшість туристів була відправлена до Польщі. Деякі туристи самі добирались до місця призначення через інші країни, а також багато хто прийняв рішення самостійно залишитись у країні перебування до нормалізації ситуації [15].

За даними Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО) [16] внесок туризму до світового ВВП становить 10%, а загальна кількість робочих місць, що прямо чи опосередковано стосуються сфери туризму – 11%, тому виважена державна політика у сфері туризму – це важлива частина сталого економічного розвитку України у світі.

Стратегія просторового розвитку повинна передбачати реорганізацію економічного простору України за рахунок формування та розвитку перспективних центрів економічного зростання, розкриття економічного потенціалу різних типів територій, розвитку людського капіталу. Це дасть змогу зняти інфраструктурні

обмеження у розвитку регіонів, що дуже важливо задля розширення географії внутрішнього туризму.

Економічна ефективність туризму передбачає, що туристична діяльність у державі повинна розвиватися паралельно й у взаємозв'язку з іншими галузями економіки. Вивчаючи наявність рекреаційно-туристичного потенціалу та наявність усіх складників самостійної галузі національної економіки, необхідним є розгляд питання про створення чіткої державної політики у сфері туризму та впровадження злагоджених механізмів її реалізації. Саме тому у березні 2022 року КМУ було ухвалено Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року [13]. Дана Стратегія визначає підхід державної туристичної політики у таких напрямках: безпека туристів; нормативно-правова забезпечення; розвиток туристичної інфраструктури; розвиток людських ресурсів; маркетингова політика розвитку туризму та курортів. Стратегія передбачає, що до 2026 року в Україні:

- кількість іноземних туристів збільшиться у 2,5 рази;
- кількість внутрішніх туристів збільшиться в 5 разів;
- кількість робочих місць у сфері туризму збільшиться в 5 разів;
- наповнення бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності збільшиться в 10 разів;
- кількість суб'єктів туристичної діяльності зросте в 5 разів;
- туристи витратять під час подорожей в Україні до 80 млрд грн;
- буде створено позитивний імідж України як країни, привабливої для туризму [13].

Слід погодитись із позицією науковців Ю. Перегуди та Ю. Кривоберець [10], які відзначають, що «необхідно також враховувати значний мультиплікативний ефект туризму, а саме розвиток суміжних видів економічної діяльності та зростання зайнятості. За умови наявності значного обсягу реклами, її регулярності та тривалості експозиції рекламна кампанія починає приносити економічну вигоду лише з певного мінімального порогу. На жаль, за нинішнього фінансування заходи щодо просування національного туристичного продукту не можуть істотно змінити параметри існуючого туристичного потоку. Тому Україна має бути широко представлена на єдиному стенді на великих міжнародних туристичних виставках і ярмарках» [10].

А. Козлова [12] справедливо зауважує, що «повномасштабні бойові дії на території України у 2022 році призвели до припинення розвитку міжнародного туризму на території України, що першочергово пов'язано з безпековим фактором. А це призводить й до скорочення капіталонадходжень від усіх підприємств, що пов'язані з діяльністю туризму, до бюджету країни. В 2021 році бюджети громад з туристичної галузі отримали 244 млн грн туристичного збору, що на 86,8% більше, ніж в 2020 році (130,6 млн грн) та навіть вище за доходи в 2019 році на 20% (196 млн грн). Хороші прибутки від туризму приносило саме розміщення та екскурсії для іноземців, адже туристичний збір вони сплачують за ставкою до 5% (приблизно 300 грн/доба в залежності від регіону, тоді як внутрішні туристи – до 0,5%, десь до 30 грн/доба). Тому якщо не буде в'їзду іноземних туристів у 2022 та подальших роках, то місцеві бюджети недоотримують лівову частку прибутку [12].

Державне агентство розвитку туризму [11] підрахувало, скільки державний бюджет України недоотримав податків від туристичної галузі через війну. За перші 4 місяці 2022 року представники туристичної галузі України сплатили на 18% менше податків, ніж за аналогічний період 2021 року. Так, загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, за перші місяці війни в середньому скоротилася на 10%. При цьому зафіксовано, що кількість юридичних осіб зменшилася на 17%, а фізичних – на 7%.

Найбільша частка надходжень до держбюджету за перші чотири місяці поточного року сплачена готелями та санаторіями – майже 370 млн грн. Але вона все ж менша на 24% в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Зафіксовано спад на 58% від діяльності туристичних баз, кемпінгів, дитячих таборів відпочинку, сплачено 57 млн грн податку проти 137 млн грн за аналогічний період 2021 року [11].

Зафіксовано значний приріст доходу від діяльності туристичних агентств, які сплатили до держбюджету на 85% коштів більше, ніж минулого року. Аналітики пов'язують це з тим, що до цього звітнього періоду увійшли два перші довоєнні місяці року, для яких характерні ранні бронювання на новорічні та різдвяні свята. Незначний ріст податків – на 5% – також продемонстрували туроператори та власники приватних садиб, які в сукупності сплатили до держбюджету майже 100 млн грн [11].

В регіональному розрізі найбільший розмір сплаченого податку за перші чотири місяці 2022 року продемонстрували місто Київ та 9 областей України – Івано-Франківська, Львівська, Київська, Одеська, Дніпропетровська, Закарпатська, Харківська, Запорізька та Полтавська області. Щоправда, якщо порівнювати суми з аналогічним періодом 2021 року, то у Києві, Одеській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Харківській та Запорізькій областях все ж таки відбувся спад. Найбільше за податками втратили Одеська (84%) та Івано-Франківська (58%) області. Зростання продемонстрували Львівська (47%), Закарпатська (30%), Полтавська (24%) та Київська (10%) області [11].

Н. Барвінок стверджує, що «після завершення війни Україна матиме можливість розвивати туризм, крім того може з'явитись новий напрям туризму – воєнний туризм (або його ще називають військовий, мілітарний). Метою такого туризму є відвідання місцевості, пов'язаної з воєнними діями: відвідування історичних місць і музеїв, відвідання різних об'єктів і полігонів, та відвідування місць бойових дій» [14].

Підтримують таку позицію і Г. Заячківська та А. Сікула [9], які відзначають, що «з досвіду країн, які пережили війну у ХХ ст., бачимо, що після закінчення військових дій частка туристів починає зростати. Насамперед, актуальними будуть маршрути, пов'язані з війною і знаковими післявоєнними локаціями, оскільки вони викликають великий інтерес у туристів та надають змогу особисто все побачити» [9].

Науковці Н. Аніпко та Н. Андрусак [17] відзначають, що «варто очікувати зростання мотивації відвідати Україну серед громадян європейських країн-партнерів: Польщі, Великої Британії, Латвії, Литви, Естонії тощо. Це надасть можливість перетворити Україну на популярну туристичну країну не тільки Східної Європи, але й всього європейського континенту. Варто вже сьогодні подумати над програмами турів, які можна буде пропонувати іноземним туристам після завершення війни. Поряд з традиційними турами, вже розробленими раніше, матимуть попит й ті, що включатимуть населені пункти, які зазнали значної військової агресії (Ірпінь, Буча, Маріуполь, Чернігів, Чорнобаївка, Київ, Харків, Миколаїв, Херсон, Северодонецьк). Саме на цих територіях з'являться екскурсійні локації нових маршрутів військового туризму. Але зацікавленість іноземних туристів Україною не буде обмежуватися тільки відвідуванням місць, де відбувалися воєнні дії, або тематичних музеїв. Туристам з інших країн буде цікаво познайомитися з мужнім українським народом, більше дізнатися про його історію, культуру. Тому варто подумати про тури, які б комплексно знайомили іноземних туристів з Україною. У програми турів варто включати відвідування як вже традиційних найпопулярніших туристичних місць та туристичних центрів, так і об'єктів військового туризму в Україні» [17].

Нові реалії визначають стан та особливості туризму в Україні, які схематично відображено на рис. 3.

Рис. 3. Стан та особливості туризму в Україні у воєнних та поствоєнних реаліях

Джерело: авторська розробка

Слід погодитись з думкою Л. Корчевської [18], що «туризм залишається одним із найшвидших й найпростіших способів залучення іноземних коштів в економіку України. Після війни він зміниться у будь-якому випадку. Адже необхідно буде враховувати на туристичних маршрутах стандарти щодо якісного укриття, змінити підхід до містобудування, а в музеях мають з'явитись повноцінні плани евакуації цінностей». Саме туристична галузь та індустрія гостинності повинна стати локомотивом поствоєнного відновлення економіки України.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку.

Туризм – одна з галузей, яка допоможе нашій економіці відновитися після кризи. Адже після нашої перемоги інтерес серед іноземців до нашої країни буде значним. Україна дуже скоро заново відродиться і стане новим великим ринком, багатим на інвестиційні можливості, подорожі, досвід та незабутні враження.

Туризм залишається одним із найшвидших й найпростіших способів залучення іноземних коштів в економіку України. Після війни він зміниться у будь-якому випадку. Адже необхідно буде враховувати на туристичних маршрутах стандарти щодо якісного укриття, змінити підхід до містобудування, а в музеях мають з'явитись повноцінні плани евакуації цінностей.

Слід відзначити, що наразі внутрішні туристичні потоки в Україні очікувано скоротяться, і причиною цього є зниження купівельної спроможності громадян внаслідок військового конфлікту та удару по економіці та соціальній сфері країни. Але в найближчій стратегії туристичний потенціал України, попри наслідки військового конфлікту, має бути відновлено і значно збільшено активізацією вітчизняного та міжнародного туризму.

Відновлення туризму й інших галузей економіки, пов'язаних з ним, вимагатиме великих капіталовкладень. Потрібно буде відбудувати інфраструктуру та відновити

авіаційні польоти. Однак, у світі є багато країн, коли після масштабних воєнних дій швидко відновлювалися та розвивали туристичну індустрію. Саме досвід таких країн можна брати за основу для відновлення туристичної індустрії в Україні у післявоєнний період.

Найкращим сценарієм для розвитку нашої країни та туризму був би, перш за все, сценарій, який містив би припинення бойових дій на території України. Найімовірніше, що у найближчому періоді внутрішній туризм українців буде відбуватися дуже локально – у межах свого міста чи області на невеликі дистанції.

Щодо в'їзного туризму, то оскільки у 2022 році Україна отримала перемогу на Євробаченні, це неодмінно сприятиме підвищенню туристичного потоку у наступному 2023 році, але про це можна казати лише тоді, якщо в Україні буде сприятлива мирна ситуація для проведення цього щорічного музичного конкурсу.

Також необхідним є фундаментальне оновлення туристичного брендингу України, в основі якого полягатиме безпека та захист туристів, а також формування іміджу безпечної країни. Українські ресурси гостинності майже не рекламуються, не реставруються і не мають належної уваги з боку держави.

Author details (in English)

TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY DEVELOPMENT

IN THE UKRAINIAN ECONOMICS STRATEGY OF POST-CONFLICT RECONSTRUCTION

Oleksandr NOSYRIEV

National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»
2, Kyrpychova str., Kharkiv,
Ukraine, 61002

e-mail: nosyriev.bf@khp.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4089-3336>

Tetyana DEDILOVA

Kharkiv National Automobile and
Highway University
25, Yaroslava Mudrogo str., Kharkiv,
Ukraine, 61002

e-mail: dedilova@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3924-979X>

Inna TOKAR

Kharkiv National Automobile and
Highway University
25, Yaroslava Mudrogo str., Kharkiv,
Ukraine, 61002

e-mail: tokar_innaiv@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5287-1751>

Abstract. *The article is devoted to improving the vectors of strategic development of the tourism and hospitality industry in armed conflicts and post-conflict recovery and optimizing possible measures to coordinate the activities of major players in the tourism and hospitality industry to justify trends in further postwar recovery. The negative consequences of the armed conflicts in the sphere of tourism and hospitality are systematized, the main obstacles to the development of inbound tourism in modern realities are identified, the state and features of tourism in Ukraine in military and postwar realities are studied. It is noted that the development of tourism in Ukraine was negatively affected by the events of 2014, which in 2022 due to full-scale invasion had a very negative impact on the tourism business and hospitality industry, which requires the development and implementation of anti-crisis measures by Ukraine. Currently, domestic tourist flows in Ukraine are expected to decrease, and the reason for this is the decline in the purchasing power of citizens due to the military conflict and the impact on the economy and social sphere of the country. Emphasis is placed on the fact that there are many countries in the world when, after large-scale hostilities, the tourism industry was rapidly recovering and developing. The experience of post-war restoration of tourism in the countries affected by the wars: Croatia, Cyprus, Georgia, Israel is analyzed and the use of these countries experience in the restoration of tourism in Ukraine is proposed. It is noted that the tourism industry and the hospitality industry should be the locomotive of the postwar economic recovery of Ukraine. The fact is emphasized that a fundamental renewal of Ukraine's tourism branding is needed, which will be based on the safety and protection of tourists, as well as the formation of the image of a safe country.*

Key words: *tourism, hospitality industry, anti-crisis strategy, regional development, military actions, post-war reconstruction, foreign experience.*

Appendix A. Supplementary material

Supplementary data associated with this article can be found, in the online version, at
<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>

Funding

The authors received no direct funding for this research.

Citation information

Nosyriev, O., Dedilova, T. & Tokar, I. (2022) Tourism and hospitality industry development in the Ukrainian economics strategy of post-conflict reconstruction. *Socio-Economic Problems and the State* (electronic journal), Vol. 26, no. 1, pp. 55-68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22noouveu.pdf>

Використана література:

1. Калугіна А. О. Туристично-рекреаційний потенціал донецького краю після воєнного конфлікту. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу», 15-17 жовтня 2015 року*. Тернопіль: ТНТУ, 2015. С. 192–193.
2. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 93-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14 (дата звернення: 03.05.2022) [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)
3. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 126. Ч. 1. С. 12–23. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12493/2/2941-10759-1-PB%20%281%29.pdf> (дата звернення: 03.05.2022).
4. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 340 с.
5. Худавердієва В., Мерчанський В., Чуйко Н., Воронкова А. Стратегія економічної адаптації туристично-рекреаційної сфери України до міжнародного туристичного ринку. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. № 6(2). DOI: [10.51599/is.2022.06.02.02](https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.02).
6. Смирнов І., Любіцева О. Туристичний бізнес під час пандемії COVID-19: світовий та український досвід. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. № 3(2). 2020. С. 196-208. DOI: [10.31866/2616-7603.3.2.2020.221278](https://doi.org/10.31866/2616-7603.3.2.2020.221278).
7. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? *Інтернет-видання «Liga.net»*. 2022. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (дата звернення: 06.05.2022).
8. Родак К. Як виглядає туризм під час війни. *Інтернет-видання «Zaxid.net»*. 12 травня 2022 р. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974 (дата звернення: 10.05.2022).
9. Заячківська Г. А., Сікула А. О. Військовий туризм як один з перспективних напрямків післявоєнного розвитку туризму в Україні. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення» (м. Львів, 1-2 червня 2022 р.)*. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2022. С. 267-269.
10. Перегуда Ю., Кривоберець М. Державна підтримка підприємств туристичної галузі в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 23. С. 16-20. DOI: [10.37320/2415-3583/23.3](https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.3).
11. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://tourism.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2022).

12. Козлова А. Туризм в умовах війни: що відбувається з галуззю й які перспективи на цьогорічний сезон. *Інтернет-видання «Comments.ua»*. URL: <https://money.comments.ua/ua/news/economy/turizm-v-umovah-viyni-scho-vidbuvaetsya-z-galuzzyu-y-yaki-perspektivi-na-cogorichniy-sezon-699311.html> (дата звернення: 10.05.2022).
13. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=89204206-6311-4f1e-b04f-eb0eaf21505f> (дата звернення: 20.05.2022).
14. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні. *Věda a perspektivy*. № 4(11). 2022. С. 139-151. DOI: [10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151).
15. Кукліна Т., Цвілій С., Журавльова С. Загальні тенденції розвитку світового туризму: від коронавірусу до військової агресії. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 23. С. 12-15. DOI: [10.37320/2415-3583/23.2](https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.2).
16. Всесвітня туристична організація ООН (ЮНВТО). Офіційний сайт. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 20.05.2022).
17. Аніпко Н., Андрусак Н. Зацікавленість іноземних туристів Україною: особливості післявоєнного туризму. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект» (м. Чернівці, 5 травня 2022 р.)*. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 323-326.
18. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект» (м. Чернівці, 5 травня 2022 р.)*. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 337-341.

References

1. Kaluhina A. O. (2015) Turystychno-rekreatsiyni potentsial donetskoho kraiu pislia voiennoho konfliktu. Proceedings of the mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni osoblyvosti formuvannia i upravlinnia innovatsiynym potentsialom rehionalnoho rozvytku turyzmu ta rekreatsii iz zaluchenniam molodizhnoho resursu», (Ukraine, Ternopil, October 15-17, 2015), Ternopil: TNTU, pp. 192–193.
2. Romanova A. A. (2018) Upravlinnia rozvytkom turystychnoi sfery v umovakh zbroinykh konfliktiv [Management of tourism development in conditions of armed conflicts]. *Modern economics (electronic journal)*, no. 9, pp. 93-104. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_9_14 (accessed 3 May 2022) [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)
3. Parfinenko A. Yu. (2015) Mizhnarodnyi turyzm v Ukraini: heopolitychni aspekty hlobalnoho yavyscha [International tourism in Ukraine: geopolitical aspects of the global phenomenon]. *Actual problems of international relations*, vol. 126, part I, pp. 12–23. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12493/2/2941-10759-1-PB%20%281%29.pdf> (accessed 3 May 2022).
4. Holod A. (2017) Bezpeka rehionalnykh turystychnykh system: teoriia, metodolohiia ta problemy harantuvannia : monohrafiia [Security of regional tourism systems: theory, methodology and guarantee problems: monograph]. Lviv: LDUFK. (in Ukrainian).

5. Khudaverdiieva V., Merchanskyi V., Chuiko N., Voronkova A. (2022) Stratehiia ekonomichnoi adaptatsii turystychno-rekreatsiinoi sfery Ukrainy do mizhnarodnoho turystychnoho rynku [Strategy of economic adaptation of the tourist and recreational sphere of Ukraine to the international tourist market]. Journal of Innovations and Sustainability, no. 6 (2). DOI: [10.51599/is.2022.06.02.02](https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.02).
6. Smyrnov I., Liubitseva O. (2020) Turystychnyi biznes pid chas pandemii COVID-19: svitovi ta ukraïnskyi dosvid [Tourism business during the COVID-19 pandemic: world and Ukrainian experience]. Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism, no. 3 (2), pp. 196–208. DOI: [10.31866/2616-7603.3.2.2020.221278](https://doi.org/10.31866/2616-7603.3.2.2020.221278).
7. Dvorska I. (2022) Turystychna haluz pislia viiny: chy mozhlyva reanimatsiia ta antykrizove upravlinnia? [Tourism industry after the war: is resuscitation and crisis management possible?]. Liga.net (electronic journal). URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (accessed 6 May 2022).
8. Rodak K. (2022) Yak vyhliadaie turyzm pid chas viiny [What does tourism look like during the war?]. Zaxid.net (electronic journal), 12 May 2022. Available at: https://zaxid.net/statti_tag50974 (accessed 10 May 2022).
9. Zaiachkovska H. A., Sikula A. O. (2022) Viiskovy turyzm yak odyń z perspektyvnykh napriamkiv pisliavoiennoho rozvytku turyzmu v Ukraini [Military tourism as one of the promising areas of postwar tourism development in Ukraine.]. Proceedings of the Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni napriamy rozvytku ekonomiky, pidpriemnytstva, tekhnolohii ta yikh pravovoho zabezpechennia» (Ukraine. Lviv, June 1-2, 2022 r.), Lviv: LTEU, pp. 267–269.
10. Pehuda Yu., Kryvobereť M. (2022) Derzhavna pidtrymka pidpriemstv turystychnoi haluzi v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoho vidnovlennia [State support of tourism enterprises in the conditions of martial law and post-war reconstruction.]. Entrepreneurship and innovation, no. 23, pp. 16–20. DOI: [10.37320/2415-3583/23.3](https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.3).
11. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy [State Tourism Development Agency of Ukraine]. Official website. Available at: <https://tourism.gov.ua> (accessed 10 May 2022).
12. Kozlova A. (2022) Turyzm v umovakh viiny: shcho vidbuvaetsia z haluzziu y yaki perspektyvy na tshorichnyi sezon [Tourism in conditions of war: what is happening with the industry and what are the prospects for this season.]. Somments.ua (electronic journal). Available at: <https://money.comments.ua/ua/news/economy/turizm-v-umovah-viyni-scho-vidbuvaetsya-z-galuzzyu-y-yaki-perspektivi-na-cogorichniy-sezon-699311.html> (accessed 10 May 2022).
13. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine.]. Official website. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=89204206-6311-4f1e-b04f-eb0eaf21505f> (accessed 20 May 2022).
14. Barvinok N. (2022) Vplyv hlobalnykh bezpekovykh faktoriv na rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v Ukraini [Influence of global security factors on the development of international tourism in Ukraine.]. Věda a perspektyvy, no. 4(11), pp. 139–151. DOI: [10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151).
15. Kuklina T., Tsvilyi S., Zhuravlova S. (2022) Zahalni tendentsii rozvytku svitovoho turyzmu: vid koronavirusu do viiskovoi ahresii [General tendencies of world tourism development: from coronavirus to military aggression.]. Entrepreneurship and innovation, no. 23, pp. 12–15. DOI: [10.37320/2415-3583/23.2](https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.2).
16. Vsesvitnia turystychna orhanizatsiia OON (IuNVTO) [United Nations World Tourism Organization (UNWTO)]. Official website. URL: <https://www.unwto.org/> (accessed 20 May 2022).

17. Anipko N., Andrusiak N. (2022) Zatsikavlennist inozemnykh turystiv Ukrainoiu: osoblyvosti pislivoiennoho turyzmu [Interest of foreign tourists in Ukraine: features of post-war tourism.]. Proceedings of the Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Upravlinnia rozvytkom sfery hostynnosti: rehionalnyi aspekt» (Ukraine, Chernivtsi, June 5, 2022), Chernivtsi: Tekhnodruk, pp. 323–326.
18. Korchevska L. (2022) Stan, osoblyvosti ta perspektyvy turyzmu u voiennyi ta postvoiennyi periody. Proceedings of the Mizhnarodni naukovo-praktychna konferentsiia «Upravlinnia rozvytkom sfery hostynnosti: rehionalnyi aspekt» (Ukraine, Chernivtsi, June 5, 2022). Chernivtsi: Tekhnodruk, pp. 337–341.

© 2022 Socio-Economic Problems and the State. All rights reserved.
This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.
You are free to:
Share — copy and redistribute the material in any medium or format Adapt — remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially.
The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.
Under the following terms:
Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made.
You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.
No additional restrictions
You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

Socio-Economic Problems and the State (ISSN: 2223-3822) is published by Academy of Social Management (ASM) and Ternopil Ivan Puluj National Technical University (TNTU), Ukraine, Europe.

Publishing with SEPS ensures:

- Immediate, universal access to your article on publication
- High visibility and discoverability via the SEPS website
- Rapid publication
- Guaranteed legacy preservation of your article
- Discounts and waivers for authors in developing regions

Submit your manuscript to a SEPS journal at <http://sepd.tntu.edu.ua>

